

ӘОЖ 351.71

А.М. Исмаилова

I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Қазақстан, Талдықорған қ.

E-mail: ainur_89@mail.ru

Қазақстан Республикасындағы денсаулық сақтау саласын жетілдірудегі мемлекеттік бағдарламалар

Андатпа. Бұл мақалада елімізде денсаулық сақтау саласындағы қандай мемлекеттік бағдарламалар бар және қалай іске асырылуы туралы қаралған. Денсаулық сақтау саласындағы бағдарламалар арқылы қандай экономикалық жетістіктерге жетіп, мемлекеттегі халықтың денсаулыққа деген көзқарасы өзгеруде. Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесі ауқымында денсаулық сақтау менеджменті мәселелері қарастырылған. Сондай-ақ Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесін енгізуге байланысты бірқатар әзірлік жұмыстар жүргізілді. Тиісті нормативтік-құқықтық база сәйкестендіріліп, кейбір заңнамалық актілерге өзгертулер мен толықтырулар енгізілді.

Түйін сөздер: денсаулық сақтау саласы, мемлекеттік бағдарлама, республикалық бюджет, стратегия, медициналық қызмет, денсаулық сақтау ұйымы.

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігін алғаннан бері белгілі бір экономикалық жетістіктерге жетіп, бұрынғы кеңес кеністігіндегі республикалардың алдына шықты. Жалпы, БҰҰ мемлекеттің даму деңгейін анықтағанда, алдымен, адамның даму факторына көңіл бөледі. Сол себепті де адамның даму индексінің көрсеткіші әрқашан да назарда болады. Ол көрсеткішке сол мемлекеттегі халықтың денсаулығы, білімі және жалақы деңгейлері кіреді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (the organization of health care) халық денсаулығын нығайту үшін адамның өмір сүру сапасын жақсарту керек деп есептейді. Адамның өмір сапасына қоршаған ортаның тазалығы, таза су, құнарлы тағам, салауатты өмір сүру және мемлекеттің әлеуметтік қорғау кепілдіктері жатады. Әлемдегі 50 дамыған мемлекеттің қатарына қосылу үшін қоғам денсаулығын жақсарту – осы талаптардың бірі.

Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы (strategy)» атты 2006 жылғы 1 наурыздағы Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру шеңберінде және 2005-2010 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында Денсаулық сақтауды реформалау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын іске асыру мақсатында «Халықтың денсаулығы және денсаулық сақтау

жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының кодексі қабылданды. Кодексте ұлттық медицинаның мәртебесін көтеруге, денсаулық сақтау саласындағы заңнамаларды кодификациялауға, оны халықаралық стандарттармен үйлестіруге, азаматтарға медициналық қызметтер көрсету деңгейін жақсартуға, қоғамдық денсаулық және денсаулық сақтау мәселелеріне деген қоғамның көзқарасын өзгертуге бағытталған [1].

«Халықтың денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодексті қабылдаудың нәтижесінде денсаулық сақтау саласын (the industry of health) реттейтін заңдардың мүмкіндігінше мол нормаларын біріктіруге, ұлттық заңнамалардағы өзара қарама-қайшылықтарды жоюға, нормаларды халықаралық стандарттарға сәйкес үйлестіруге қол жеткізілді. Кодексте халықтың денсаулығын сақтауды заңды тұрғыдан қамтамасыз етуге бағытталған шаралар белгіленді. Кодекс нормаларын іске асыру барысында, нормалардың қолдануын қамтамасыз ету үшін, денсаулық сақтау саласындағы Қазақстан Республикасының бірнеше заң актілеріне тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Яғни, 135 нормативтік құқықтық акт, оның ішінде 8кіметтің 31 қаулысы, 104 салалық нормативтік құқықтық акт қабылданды.

Кодексті іске асыру барысында аса ауқымды жұмыстар атқарылды. Атап айтқанда, Қазақстан

Республикасы 2010 жылы 1 қаңтардан бастап жаңа Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесіне енгізілді. Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесі пациенттердің дәрігерді және медицина ұйымын еркін таңдау ұстанымын енгізе отырып:

- қызметтерді жеткізушілер арасында бәсекелестік орта құруға;
- бір төлемші ұстанымына негізделген кепілді тегін медициналық көмекті қаржыландырудың оңтайлы жолын табуға;
- түпкілікті нәтижеге бағдарланған осы заманғы тариф саясатын қолдануға;
- денсаулық сақтау ұйымдарын басқарудың заманға сай әдістерін енгізуге;
- оларға экономикалық, шаруашылық дербестігін беруге;
- заманауи ақпараттық технологияларды пайдалануға жағдай жасайды.

Сондай-ақ бұл жүйе медициналық қызметтердің сапасын басқарудың халықаралық стандарттарын қолдану арқылы медициналық қызметтердің сапасы мен қауіпсіздігіне пациенттердің құқығын қамтамасыз етеді. Диагностика мен емдеу жұмыстары хатталады және оның міндетті түрде тіркелуі жүзеге асырылады және бұл жұмыстарды тексеру үшін ішкі аудит пен тәуелсіз сарапшылар қатысады. Бұл шаралар медициналық қызметтерді ұсыну саласында ашық, сыбайлас жемқорлыққа қарсы орта қалыптастыруы тиіс. Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесін енгізуге байланысты бірқатар әзірлік жұмыстар жүргізілді. Атап айтқанда, тиісті нормативтік-құқықтық база сәйкестендірілді. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодекс, «2010-2012 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы», «Кепілдендірілген тегін медициналық көмек көлемін ұсыну мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңдары қабылданды, ҚР Бюджет кодексіне өзгертулер енгізілді, сондай-ақ «Мемлекеттік кәсіпорын туралы» ҚР заңына, Үкімет қаулылары мен Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрықтарына тиісті толықтырулар енгізілді. Қазақстан Республикасының бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесін жүзеге асыру жоспары ауқымында диагностика мен емдеудің мерзімді хаттамаларын, тарифтерін анықтау жөніндегі ұсыныстарды әзірлеп, қарау жөніндегі республикалық сарапшылық кеңес құрылды.

Бүгінгі таңда 2051 медициналық-экономикалық тарифтер мақұлданды.

Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесі ауқымында денсаулық сақтау менеджменті мәселелері бойынша денсаулық сақтау ұйымдарының 4000-нан астам басшылары мен қызметкерлері оқудан өткізілді. Қазақстан Республикасының ұлттық денсаулық сақтау жүйесінің негізгі қағидаларын түсіндіру бойынша республиканың барлық аймақтары өкілдері қатысуымен кеңес өткізілді [2, 41-б.].

«2010-2012 жылдарға арналған республика бюджеті туралы» Заңға қол қойылды, оған сәйкес бюджетте «жұқпалы аурулар, туберкулез және жүйке ауруларын қоспағанда, күндізгі стационарларда және стационарды алмастыратын медициналық орындарда көмек көрсету» бюджеттік бағдарламасы бойынша – 132 772,2 млн. теңге, «Республикалық бюджет (the republican budget) қаражаты есебінен кепілді медициналық көмек көлемін көрсету» бюджеттік бағдарламасы бойынша – 24 840,0 млн. теңге көзделіп отыр.

Нақты нәтижеге жетізетін ақысыз медициналық көмектің кепілді көлемін қаржыландырудың жаңа моделі енгізіліп отыр. Яғни әрбір белгілі науқасты емдеуге қажетті төлем мөлшері, медициналық қызмет көрсетудің сапасын қадағалау арқылы анықталады. Әрбір стационарлық емдеу мекемесінде науқастың медициналық қызмет көрсетуге төлеген қаржысы туралы ақпарат порталы арқылы белгілі болады. Сонымен бірге дәрілік заттарды, медициналық мақсаттағы бұйымдарды сатып алу және олармен қамтамасыз ету жөніндегі «Бірыңғай дистрибьютор» анықталды. Оның негізгі мақсаты – тегін медициналық көмектің кепілді көлемі шеңберінде дәрілік заттарды, медициналық мақсаттағы бұйымдарды сатушыларды табу, олармен келісімшартқа отыру арқылы тапсырыс берушілерді дәрілік заттармен, медициналық мақсаттағы бұйымдармен қамтамасыз ету болып табылады.

Сонымен қатар кемшіліктеріне де тоқтала кетсек, «Халықтың денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодексті ағымдағы жылдың ішінде іс жүзіне асыруда бірқатар проблемалық мәселелер туындап отыр. Атап айтар болсақ, халық медицина саласы бойынша 54-бапта уәкілетті органның құзыреті нақтыланбаған, денсаулық сақтау ұйымының емшіге сертификат беру құқығын аккредитациялаудың тәртібі мен денсаулық сақтау ұйымының емшіге сер-

тификат беру тәртібі айқындалмаған. Сондай-ақ кодексте көрініс таппаған мінез-құлықтық, психиатрлық сараптама жүргізу қажеттігі туындап отыр. Осы сараптаманың түрі бойынша нормативтік актілерде, психологтардың мәртебесін анықтауда, психологтардың қызметтерін лицензиялауда қарама-қайшылық бар. Мемлекеттік меншіктегі денсаулық сақтау субъектілерін «Жеке кәсіпкерлік туралы» заңының нормаларына сәйкес бақылау жүргізу ешқандай логикаға сыймайды. Кодексте бірнеше қажетті нормалар орын таппаған, сонымен бірге бірқатар негізгі ұғымдардың редакциясы айқын жазылмаған, бұлар өз кезегінде фармацевтік қызметпен айналысқан кезде фармацевтика нарығына қатысушыларға белгілі қиындықтар алып келеді. Осыған байланысты азаматтардың денсаулығын сақтаудың заңнамалық базасын жетілдіру және кодекске белгіленген тәртіпке сәйкес өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет. ТМД елдері ішінде алғашқы рет халықтың денсаулығын сақтау саласындағы заңнамаларды жетілдіруде Қазақстанның жаңашылдық тәжірибесі ұлттық медицинаның мәртебесін көтерді. Соның нәтижесінде денсаулық сақтау жүйесінің бәсекелестікке қабілетін арттыруды қамтамасыз етеді [2, 45-б.].

2003-2015 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының индустриалды-инновациялық даму стратегиясында халықтың денсаулық жағдайының деңгейі кез келген елдің әлеуметтік-экономикалық, мәдени және индустриалды дамуы туралы жазады. Денсаулық сақтау саласы - халықтың әл-ауқатының орнықты және тұрақты өсуінің негізгі және басты көзі. Бағдарламада айтылғандай денсаулық сақтау саласының негізгі тапсырмасы отандық және дүниежүзілік тәжірибенің дамуына, меншікті ғылыми және инновациялық потенциалды жасау керек. Қазақстан Республикасының Президентінің халыққа жолдауында денсаулық сақтау саласына маңызды және жүйелік өзгерістер қажет деп айтылған. Талқылануға ұсынылған Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған «Салауатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарлама жобасы саланың стратегиялық құжаты болып табылады. Бұл құжатты іске асыру «Қазақстан-2030» стратегиясында көзделген денсаулық сақтау саласының өзекті мәселерін шешуге мүмкіндік береді [3, 13 б.].

Қазақстан Республикасының денсаулық сақ-

тау дамытудың Жаңа Мемлекеттік бағдарламасы (the state programme) «Салауатты Қазақстан»: Республикада 2011 жылдан бері 2011-2015 жылдарға арналған жаңа бағдарлама жүзеге асырылуда:

- нарықтық қатынастарға саланың бейімделуіне арналған шаралар;
- профилактикалық шараларды күшейтуге екпінмен секторлық және мекеме аралық өзара әрекеттесуді тиімділіктің жоғарылатуы;
- азаматтардың салауатты өмір салтына ынталандыруы;
- меншікті денсаулыққа азаматтардың жауапкершілігінің күшеюі;
- сапалы отандық дәрілерді өндірістің дамытуы және олардың тұрғынына қолжетімділікті жоғарылатуы, т.б.

Бағдарламаның іске асыруына мемлекеттік бюджеттен жалпы шығын 427 525, 9 миллион теңге құрайды. Өзінің «Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан» жолдауында ҚР Президенті үкіметке «Жеке-мемлекеттік әріптестік негізінде 100 мектеп, 100 емхана құрылысын» жасауға тапсырды. Жобадағы 103 объект. Осы объектілердің жүзеге асырылуына үш жыл жоспарланады. 2008 жылы 7 объект, 2009 жылы 18 объект, 2010-2011 жылдары 78 объект бітірген.

Денсаулық сақтау саласының бағдарламасын реформалау мен дамыту. Бағдарлама Қазақстан Республикасының үкіметімен қабылданған.

- 2011 жылда ЖҰӨ 7%-ға дейін денсаулық сақтау саласының мемлекеттік шығындарының кезекті жоғарылауы;
- денсаулық сақтау саласының біртұтас ақпараттық жүйе жасауы;
- ауруханалар, клиникалар, лабораториялардың жасалуы және жабдықталуы;
- отандық бәсекеге түсе алатын фармацевтикалық және дәрігерлік өндірістің өнім көлемінің үлкеюі;
- инвестициялардың бөлінділері үшін саланың инвестициялық тартымдылығын қамтамасыз ету;
- денсаулық сақтауды әзірлеу және кадрларды қайта даярлау.

Мемлекеттік бағдарламаның жобасында қарастырылған заңнамалық, инвестициялық, құрылымдық, экономикалық және кадрлық мәселелер бойынша шаралар денсаулық сақтау ісін дамытудың сапалы жаңа деңгейіне өтуге мүмкіндік береді. Келешекте сұранысы зор және уақыт талабына сай, халықтың салауатты өмір

салтын ұстануға, медицина қызметкерлерінің кәсіптік және жеке тұлға ретінде өсуіне мүмкіндік беретін бастапқы медициналық-санитарлық көмектің жаңа әлеуметтік бағдарланған моделін құру бәрінен бұрын ведомствоаралық және сектораралық өзара іс-әрекетке ықпал ететін болады.

Мемлекеттік бағдарлама олардың тиімділігі мен қауіпсіздігі дәлелді медицина қағидаттарымен расталып отырған диагностикалық, емдеу, оңалту және алдын алу қызметтерін ұйымдастырудың және көрсетудің заманауи технологияларын енгізу негізінде медициналық көмектің қауіпсіздігі мен сапасын қамтамасыз ету бойынша өзекті мәселелерді шешуді көздеп отыр. Өз кезегінде, бұл мемлекеттік бағдарлама аясында емделуші мен медициналық қызметкерлердің құқықтарын көздейтін және медициналық көмек сапасының ұлттық және халықаралық стандарттарды сақтауды қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық актілердің жетілдендірілетінін көрсетеді.

Мемлекеттік бағдарлама үздіксіз жүзеге асыруды және мониторинг жүргізуді қамтамасыз ететін мынадай іс-шараларды:

– халықтың денсаулығын сақтау және сектораралық және ведомствоаралық өзара іс-қимылды күшейту арқылы сырқаттанушылықты төмендету және халықтың денсаулығын одан әрі нығайтуды;

– әлеуметтік бағдарланған медициналық-санитариялық алғашқы көмектің басымдығын дамыта және азаматтардың ынтымақтасқан жауапкершілігін арттыра отырып, Бірыңғай ұлттық денсаулық жүйесін одан әрі дамыту және жетілдіру арқылы медициналық көмектің ашықтылығын және сапасын арттыруды;

– кадр әлеуетін қалыптастыру мақсатында медициналық және фармацевтикалық білімді жетілдіру;

– инновациялық технологияларды әзірлеуге және енгізуге бағдарланған медицина ғылымын дамытуды көздейтінін атап өту қажет [4, 18-б.].

Сырқаттанушының дәрігерді және медициналық ұйымды еркін таңдау құқығын іске асыру және Бірыңғай төлеуші жүйесінің құқықтық негізін қалау мақсатында әзірленген Қазақстан Республикасының Бірыңғай ұлттық жүйесі халыққа көрсетілетін медициналық көмектің сапасы мен айқындығын қамтамасыз етеді. Бүгінгі таңда кеңестік-диагностикалық және стационарлық, оның ішінде жоғары

мамандандырылған медициналық көмек көрсететін мекемелердің қызметін жетілдіру секторы өзекті болып отыр. Жоғары сапалы медициналық қызметтер (medical activities) мен жаңа технологиялар, заманауи білім жүйедегі көп мәселелерді оң шешуге мүмкіндік береді. Осыған орай Мемлекеттік бағдарлама жобасында көзделген жоғары технологиялық көмектің, оның ішінде өңірлерде жоғары технологиялардың жаңа түрлерін енгізу мен дамыту мәселесі алдағы уақытта мақсатты индикаторларға жетуге жағдай туғызады. Осындай міндеттер мен өзгерістеді шешу нәтижесінде жалпы денсаулық сақтау жүйесінде, атап айтқанда, әрбір азамат пен медициналық ұйымда оң өзгерістердің болатыны сөзсіз.

Қазақстан Республикасының Үкіметі халық денсаулығының мәселесінің маңыздылығы мен өзектілігіне назар аударма келе, «2001-2006 жылдарға арналған Қазақстан Республикасындағы ана мен бала денсаулығын қорғау бағдарламасын» бекітті. Бағдарламаның негізгі мақсаты – салааралық ынтымақтастық арқылы сапалы медициналық көмек беру мен ана мен бала денсаулығын нығайтуға қалыпты жағдай жасау, сол себепті бұл бағдарламаның әлеуметтік мәні мен маңызы ерекше жоғары. Мемлекеттің әлеуметтік аурулар саласында көмек көрсетуді қолдауы денсаулық жылында айқын басымдыққа әкелді. Саланы мемлекеттік тұрғыдан қолдау ешқашан тоқталмайды, алайда қазіргі нарықтық жағдайда мемлекеттік және нарықтық реттеу шараларын тиімді қолдана біліп, емдеу қаржыландыруды арттыру есебінен емдеу, алдын алу іс-шараларын толық ұйымдастыруға, қауіпті жұқпалы ауруларға қарсы егу жұмыстарын сапалы жүргізуге баса назар аудару және сақтандыру жүйесінің қызметтерін дамыту арқылы тұрғындар денсаулығының қорғалуына қоғамдық қызығушылықты ояту бүгінгі күннің басты талаптарының бірі. «Ана мен бала денсаулығын қорғау» бағдарламасы бойынша ерекше көңіл бөлінген. Елімізде бұл мақсатта кешенді жұмыстар атқарылып жатыр. Нәтижесінде, 2004 жылмен салыстырғанда 2010 жылы бала туу көрсеткіші 25 пайызға артты. Нәрестелердің шетінеуі 15 пайызға, ана өлімі 1,5 есеге төмендеді. 2011 жылдың бірінші тоқсанының қорытындысы бойынша ана өлімі көрсеткіштері өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 1,6 есеге төмендеді. Бала өлімі 15 пайызға азайды. Бұл үдеріс ана мен бала

денсаулығын нығайтуға бағытталған жүйелі іс-шараларды қабылдау нәтижесінде жүзеге асырылып отыр. Сонымен қатар Елбасы Жолдауында ауыл тұрғындары үшін медициналық көмектің қолжетімділігін кеңейтуге айрықша көңіл бөлінген. Былтыр осы мақсатта мамандандырылған емдеу-диагностикалық «Денсаулық» пойызы қызмет көрсеткен болатын. Биыл Елбасының тікелей тапсырмасымен «Жәрдем» пойызы жолға шықты. Аталған пойыз Ақтөбе облысында екі апта бойы медициналық қызмет көрсетті. Нәтижесінде, 8200-ге жуық науқас тексеруден өтті. Оның 640-ы балалар [5, 1-б.].

Мемлекет тарапынан халықтың денсаулығын жақсарту үшін көп жағдай жасалып жатыр. Мысалы, денсаулық сақтау саласын қаржыландыру көлемі ұлғайды. Заман талабына сай жабдықталған көптеген медицина мекемелері бой көтерді. Нақтырақ айтқанда, 400-ден астам денсаулық сақтау нысаны, оның ішінде 7 қан орталығы салынды. 4000-нан астам медициналық ұйым жөндеуден өтті. Өткен жылдың өзінде тек республикалық бюджеттен 75 миллиардтан астам теңгеге медициналық жабдықтар сатып алынған.

Бюджеттік мекемелерде жұмыс істейтін медицина қызметкерлерінің жалақылары жыл сайын артып жатыр. Дәрігерлер мен медбикелерді әлеуметтік қолдау көрсетілуде.

Кең байтақ Отанымызда атқарылып жатқан бағдарламалардың халыққа берері көп. Бүгінде түрлі аурулар мен адам өлімі азайып отырса, оның бәрі Елбасымыздың өз жұртына деген қамқорлығының нәтижесі.

Әдебиеттер

1 Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың “Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты” жолдауы, Астана, 2012. // www.akorda.kz

2 «Халықтың денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 18 қыркүйектегі №193-IV Кодексі. – Алматы, 2009. – 41-б.

3 Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан – 2030» Қазақстан халқына Жолдауы, Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. – Астана, 1997. – 13 б. <http://www.akorda.kz>

4 Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған «Салауатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, 2010 жылғы 29 қарашадағы №1113, Астана., 2010. – 18 б.

5 Ақтөбе газеті «Денсаулық сақтау саласы: жетістіктер мен кемшіліктер». – Ақтөбе, 2011. – 1 б. // <http://www.aktobegazeti.kz>

А.М. Исмаилова

Государственные программы по усовершенствованию здравоохранения Республики Казахстан

В данной статье рассматриваются государственные программы в отрасли здравоохранения нашей страны и каким образом они осуществляются. Через государственные программы в отрасли здравоохранения достигнув экономических достижений, народ государства изменил свой взгляд на здоровье. Единая национальная система здравоохранения рассматривает вопросы менеджмента в здравоохранении, а также ряд работы. Это сопоставление нормативно-правовой базы, изменение и дополнение к законодательным актам.

Ключевые слова: отрасль здравоохранения, государственная программа, республиканский бюджет, стратегия, медицинская деятельность, организация здравоохранения.

A.M. Ismailova

The state program's improvement of health of the Republic of Kazakhstan

This article discusses the state programs in the sector of health care in our country and how they are made. Through state programmes in the health sector reaching economic achievements, the people of the state changed its view on the health. Unified national health system considers questions of management in the health sector. As well as introducing a Unified national system of health held a series of work. This comparison of the normative-legal base, changes and additions to the legislative acts.

Keywords: the industry of health, the state programme, the republican budget, strategy, medical activities, the organization of health care.